

Länsimaisen oikeuden vallankumoukset

Harold J. Berman: Law and Revolution II. The Impact of the Protestant Reformations on the Western Legal Tradition. Belknap Press of the Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts-London, 2003. 522 s.

■ Harold Bermanin *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition* (1983) oli viime vuosituhaten lopun eniten kansainvälistä keskustelua herättäneitä oikeustieteellisiä tutkimuksia. Berman väitti, että modernin oikeuden kantavat elementit syntyivät katolisen kirkon kanonisessa oikeudessa jo sydänkeskiajalla, 1100- ja 1200-luvulla. Kirkon juristit kehittivät valtavan määrän juridisia oppeja, jotka ovat edelleen tärkeitä. Oikeudesta tuli tuolloin paa-
vien käsissä ensimmäistä kertaa selkeän positiivinen, säädännäisin normein yhteiskuntaa ohjaava instituutio. Tämä

oli oikeuden ensimmäinen ”vallankumous”.

Nyt Berman on 85-vuotias eikä suinkaan vietä aikaansa joutilaana. Hän toimii edelleen Yhdysvalloissa Emory-yliopistossa professorina ja on lisäksi jälleen julkaissut merkittävän kirjan. Uudessa teoksessaan *Law and Revolution II* hän sijoittaa oikeuden ”toisen vallankumouksen” uskonpuhdistukseen, 1500- ja 1600-luvulle. Teesi on provokatiivinen, sillä oikeushistoriassa uskonpuhdistusta ei ole perinteisesti pidetty kovin merkittävänä. Teologeja puolestaan on heidän omasta tieteenalastaan kumpuavista syistä kiinnostanut lähinnä protestanttinen luonnonoikeuskäsitys. Sekä Luther, Melanchthon että Calvin olivat kuitenkin saaneet myös oikeudellista koulutusta, ja juridiikka kiinnosti heitä. Sen oli pakko kiinnostaa, sillä katolisen kirkon oikeusjärjestyksen sortuminen oli jättänyt protestantisille alueille ammottavan oikeudellisen aukon ja uhkaavan epäjärjestyksen.

Luterilainen tai protestanttinen oikeusfilosofia ei siksi voinut rajoittua luonnonoikeuteen, vaikka se oli uskonpuhdistuksen oikeudellisen rakennelman tärkeä osa. Vähintään yhtä tärkeä oli luterilaisen oi-

keusfilosofian vaikutus säädännäisoikeuteen, joka ”paa-
villisessa vallankumouksessa” oli valjastettu kirkon palvelukseen. Luonnonoikeuden tärkein sisältö oli luterilaisten juristien mukaan kiteytetty kymmenen käskyyn, joihin myös koko maallisen lainsäädännön piti ankkuroitua. Esimerkiksi käsky ”Älä tapa” loi perustan väkivallan kriminalisoinneille, ja ”älä varasta” perusteli taloudellisen lainsäädännön. Paa-
vinvallan kaaduttua luterilainen oikeusfilosofia siirsi säädännäisoikeuden maallisten ruhtinaiden yksinoikeudeksi.

Jo ennen Bermania Richard Helmholtz ja eräät muut ovat osoittaneet, ettei kirkon oikeudellisen päätöksenteon kaventuminen merkinnyt välttämättä suuria muutoksia oikeusnormien sisältöön. Samat normit tarjottiin usein uudessa pake-
tissa. 1500-luvun luterilaiset oikeusoppineet olivat ratkaisevassa asemassa, kun keskiajan oikeusperinnöstä muokattiin humanistisen oikeustieteen hengessä modernillekin oikeudelle tyypillinen järjestelmällinen kokonaisuus. Tämä ei ole vähäpätöinen asia. Berman kuitenkin näyttää, että protestanttisella oikeustieteellä oli vaikutusta myös normien sisältöön. Avioliitto-oikeus on il-

meinen ja tunnettu esimerkki, mutta uskonpuhdistuksella oli merkitystä myös esimerkiksi rikosoikeuden, koulutuksen ja köyhäinhoitoa koskevan lainsäädännön alueella. Protestantinen maailmankuva alkoi vaikuttaa tehokkaasti koko maallisen oikeusjärjestyksen taustalla.

Perinteisen englantilaisen historiankirjoituksen mukaan saarivaltion oikeuskehitys on oma lukunsa. Modernin tutkimuksen tapaan Berman purkaa tätä myyttiä. 1600-luvun lopun Englannin poliittiset myrskyt järjestyivät myös maan oikeudellisia rakenteita. Protestanteilla, ennen muuta kalvinisteilla, oli mullistuksessa tärkeä rooli. Kalvinismin yhteisöllinen etiikka oli esimerkiksi englantilaisen osakeyhtiölainsäädännön kehittymisen taustalla. Tässä Berman polemisoi Max Weberiä vastaan, joka tunnetulla tavallaan liitti uuden ajan alun taloudellisen nousun kalvinistiseen individualismiin, ei yhteisöllisyyteen.

Bermanin kirja tarjoaa mahdottoman tietopaketin koko 1500- ja 1600-luvun oikeushistoriaan. Laajalle kurottavat tulkinnat osoittavat kirjoittajan hallitsevan valtavan määrän aineistoa. Sääli, että tästä huolimatta kirjaan on jäänyt asiavirheitä. Prosessioikeuden historiaa tunteva havahtuu, kun Berman ilmoittaa Saksan keisarikunnan rikoslain vuodelta 1532 luoneen yleisen syyttäjäjärjestelmän tai kun hän väittää keisarikunnan korkeimman oikeuden käsitelleen myös rikosasioita. Nämä ovat kuitenkin pieniä asioita kokonaisuuden kannalta.

Toinen yhdysvaltalainen oikeushistorioitsija, Yalen yliopiston professori James Q. Whitman on hiljattain pohtinut, miksi oikeushistorian merkitys eräänlaisena yhteiskuntatieteen metatieteenä on hiipunut sitten 1800-luvun. Anteeksi mitä? Moni tuskin edes ymmärtää Whitmanin ongelmaa, niin syvälle kokemushorisonttimme taakse se on vaipunut. Lähtökohta on kuitenkin oikea. Ennen sosiologian ja muiden modernien ihmistieteiden nousua useimmat yhteiskuntatieteelliset kiistakysymykset käsiteltiin oikeuden menneisyyttä koskevinä kysymyksinä. Esimerkiksi vielä Karl Marxilla, Emile Durkheimillä, Henry Sumner Mainellä, Max Weberillä, Marcel Maussilla ja Ferdinand Tönniesillä oli oikeushistoriallinen ote tai jopa koulutus.

Saattaa olla, ettei kulta-ajan ole paluuta. Tämä ei ole vahinko vain oikeushistorioitsijoiden vaan myös niiden yhteiskuntatieteilijöiden ja historioitsijoiden kannalta, jotka erehtyvät pitämään oikeutta vain tylsänä, epäkiinnostavana tekniikkana. Bermanin uusi teos osoittaa, ettei länsimaista kulttuuria käy päinsä ymmärtää oikeushistoriasta irrallaan. Ei myöskään uskonpuhdistusta.

Heikki Pihlajamäki